

ЛОБКО Н.В.

МАТЕРІАЛИ ЗАГАЛЬНОРОСІЙСЬКИХ ПЕРЕПИСІВ: ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ У ГЕНЕАЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Розглянуто історію проведення загальноросійських переписів на території України та з'ясовано інформаційний потенціал ревізських казок та особливості їх використання у генеалогічних дослідженнях.

Дана стаття є продовженням піднятої раніше проблеми використання обліково-статистичних документів при проведенні генеалогічних досліджень.

В попередній публікації було розглянуто історіографію проблеми та запропоновано класифікацію обліково-статистичних джерел у залежності від генеалогічної інформації, яку вони містять. Було також з'ясовано особливості використання при проведенні генеалогічних досліджень таких джерел, як матеріали люстрацій, компути, реєстри козаків, ревізії козацьких полків [1].

Найбільш цінними для генеалогічних досліджень є переписні книги, матеріали всеросійських ревізій, посімейні списки. На їх характеристиці зупинимося більш детально.

Перші переписи населення були проведені на території Російської держави ще на початку XVII ст. Матеріали цих найдавніших переписів зберігаються в ЦДІАК України у фондах “Воронезької провінційної канцелярії” та “Чугуївської приказної ізби” [2]. Це так звані переписні книги. Вони з'явилися у середині XVII ст. внаслідок переходу від загальних господарських описів до подвірних переписів. Слід зазначити, що переписи XVII ст. не фіксували жіноче населення і тільки на початку XVIII ст. перепису підлягали усі мешканці селянських дворів. У переписні книги записували прізвище, ім'я, по батькові, вік усіх членів родини із зазначенням родинних відносин. Також у них фіксувалася інформація про рід занять людини, фізичні вади, а також про рух населення, у тому числі про втікачів. Записи були досить лаконічними і мали такий вигляд: “Книга переписная сколько в городе Чугуеве и в уезде с двором и во дворах людей мужчин и женщин обоих полов, а кто оные имена и прозвания о том явствует в этой книге” (1712 р.)

“Степан Иванов сын Астахов по сказке ему 30, у него жена Анна Романова дочь 24, сын Поромон 5, дочери Анна 5, Ирина 2. Да шурин его Микита Романов сын Шестаход 15 лет” [3].

“Сказки Чугуевских кормовых козаков о составе их семей. 1716 год”.

“Я Егор Селиванов сын [...] 31 у меня мать вдова Прасковия 59, жена Прасковия 30, сестра Фенка 13. Прибавочно сверх переписи 1711 сестра Мария 13 выдана замуж. Дети Афанасий 4 лет, Тимофей 11 лет в 1711 году померли” [4, арк.7зв].

“Я Никита Петров сын Субозев 39 у меня жена Мария 35 дочь Катерина 8, брат Михаил 41, У Михаила жена Василиса 38 дочери Авдотья 10 Мария 6” [4, арк.9зв].

Джерелом, яке має найбільше практичне значення у реконструкції родоводів оподатковуваних верств населення, є матеріали загальноросійських переписів податного населення, які проводилися на території Російської імперії в період з 1718 до 1856 р. Результатами цих переписів були так звані ревізські казки.

Історія проведення ревізійних переписів у Російській імперії починається з іменного указу Петра I від 26 листопада 1718 р., згідно з яким потрібно було “взять

сказки у всех, чтобы правдивые принесли сколько у кого в которой деревне души мужеского пола...” [5]. Слід зазначити, що пізніше кілька разів видавалися нові укази, в яких уточнювалися категорії населення, що підлягали перепису та території, на які поширювався перепис [6]. Так, на території України перша ревізія спочатку охопила населенні пункти Путивльського повіту, який на той час входив до складу Курської губернії. Нечисленні матеріали цього перепису нині зберігаються у Державному архіві Курської області [7]. Через чотири роки ревізійний перепис поширився на землі Слобідської України. 10 травня 1722 р. вийшов сенатський указ “*О переписи на Великороссийских землях малороссиян, также и в Слободских полках помещичьих деревень...*” [8]. Згідно з цим указом переписували місцеве населення “*только для известия, а не для поборов*”.

У 1727 р. ревізія “*малоросіян*” закінчилася. Але уряд не був задоволений результатами цього перепису, підозрюючи значне “*утаювання*” населення. Тому у 1731 р. був проведений новий перепис селянського населення на території Малоросії, але і його результати не сподобалися імператриці Анні Іоанівні. 20 червня 1732 р. вона видає указ “*О переписи малороссиян и Слободских полков в Белгородской губернии*” [9]. Відповідальним за загальні наслідки перепису був призначений майор лейб-гвардії Семенівського полку Хрущов. Перепис проводився на тих же умовах, що і в 1722 р. У переписні відомості записували імена та прізвища, вік господаря кожного двору та інших родичів чоловіків, що мешкали в цьому дворі, а також їхніх робітників. Ці записи мали такий вигляд.

“Во дворе Макария Емельянов сын Швец 80 лет. На том же дворе в особой избе сын его Наум 30. У него сын Василий 2. Работник Никита Иванов сын Железников 20, Григорий Климов сын Хлестунов 15 лет. И того 5 душ” [10, арк.14].

“Во дворе Андрея Дмитриев сын Стороженко 60 лет. У него дети Петр 15, Семен 10. На том же дворе в особых избах в 1: его Андрея брат родной Иван 50. У него дети Астафий 15 Степан 11. В 2 брат его родной Семен 30. У него дети Иван 10, Астафий 6. В 3 зять Андрея Яков Моисеев сын Коломеец 40. У него сын Федор 10. В 4 двоюродный брат его Остап Максимов сын Литвиненко 34. У него сын Иван 9 лет. И того 14 душ” [10, арк.1616].

Як бачимо, за допомогою матеріалів перепису 1732 р. можна реконструювати 2-3 гілки родоводів деяких родин.

Матеріали перепису майора Хрущова нині зберігаються у ЦДІАК України [10].

Статут проведення другої загальноросійської ревізії від 16 грудня 1743 р. також наказував переписати “*всіх малоросіян на великоросійських землях*” на попередніх засадах [11]. У 1746 р. був виданий указ, до якого додавалася форма “*Книга переписная мужского пола души*” [12].

Третя ревізія була проведена через 17 років після другої. Згідно з указом від 28 листопада 1761 р. нова ревізія повинна була розпочатися у 1762 р. На відміну від попередніх, перепису підлягали і жінки, а також однодворці та посадські люди. В уставі про проведення третьої ревізії також була вказана єдина для всієї Російської імперії друкована форма ревізійної казки та зведених іменних та підсумкових (перечневих) відомостей [13].

Під час цієї третьої ревізії, у 1763-1764 рр., відбувся перепис “*черкас*”, які живуть на “*великоросійських та козацьких землях*”. Відповідальним за його проведення був призначений Щербінін [14]. Але царський уряд залишився невдоволеним результатами і цієї ревізії. Тому 4 листопада 1763 р. Катерина II видає указ про проведення нового перепису населення Гетьманщини. Виконання цього указу поклали на президента створеної після остаточної ліквідації гетьманства у 1764 р. Малоросійської колегії графа П. Румянцева.

Матеріали Генерального опису Лівобережної України (1765-1769 рр.) є надзвичайно інформативно насиченим для генеалогічних досліджень джерелом. Використовуючи їх для реконструкції родоводу, можна з'ясувати такі відомості: прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання (іноді народження), стан людини, наявність дітей чоловічої та жіночої статі та інших родичів, їх вік на момент проведення перепису, стан здоров'я ("здоров", "стар и нездоров", "искалечен внутрєною болєзною", "на оба глаза слеп"). Окрім генеалогічно-біографічної інформації, матеріали Генерального опису містять багато цікавої інформації про життя українських родин [15].

Маніфест від 16 листопада 1781 р. поклав початок четвертій ревізії. Значно розширився перелік станів, які підлягали перепису. Це священнослужителі, відставні військові чини та ін. Дворяни та приказні служителі до перепису не були включені. У ревізії казки, як і раніше, записували чоловіків та жінок [16, с.348-350]. Для територій, де ревізія проводилася вперше, у тому числі і для України, була введена більш спрощена форма ревізійних казок [16, с.351-352]. Від загальноприйнятої форми вона відрізнялася тим, що не давала результатів порівняння поточної ревізії з остаточними підсумками попередньої.

23 червня 1794 р. був виданий указ про проведення чергової п'ятої ревізії, яка повинна була проводитися за правилами попередньої ревізії [17, с.556-560]. Ревізійний перепис проводився і на щойно приєднаних територіях України та Білорусії. Форма ревізійних казок залишалася такою, як і під час четвертої ревізії, і була загальною для всіх [17, с.558-559].

Шоста ревізія була розпочата маніфестом 18 травня 1811 р. [18]. Ця ревізія проводилася наспіх і враховувала тільки чоловіків. У зв'язку з цим була змінена і форма казки.

Вітчизняна війна 1812 р. призвела до значних змін у складі і розподілі населення на території Російської імперії. Тому 20 червня 1815 р. було прийнято рішення про проведення передчасно наступної сьомої ревізії. Під час цієї ревізії записували представників обох статей [19].

Аналіз маніфестів про проведення восьмої (16 червня 1833 р.) [20], дев'ятої (11 січня 1850 р.) [21] та десятої (26 червня 1856 р.) [22] ревізій показав, що всі вони за способами проведення та формою складання ревізійних казок майже повністю співпадають [23].

Розглянемо, яким був формуляр ревізійних казок і зміст інформації, яка в ньому фіксувалася.

Перша ревізія проводилася без будь-якого формуляру ревізійної казки. Кожен господар дому подавав відомості (ім'я, прізвище, вік) про чоловіків, що мешкали разом з ним, а також дані про дітей, що народилися після 1719 р. [24]. Перед початком проведення другої ревізії ревізори вже отримали розроблену форму ревізійної казки. До неї також вносилися відомості тільки про чоловіків. В окремій графі вказували фізичні недоліки людини ("правой ногой хром", "ногами хром", "вне ума и глух", "глазами слеп", "лежит расслаблений") [25].

Більш конкретна та єдина для всієї території Російської імперії форма ревізійної казки була викладена в указі про проведення третьої ревізії [26]. З цього часу до списку тих, хто підлягав перепису, були включені й жінки, про яких повідомлялося, звідки вони були родом та куди вийшли заміж [27].

Перепису підлягали представники різних прошарків і станів населення. Слід зазначити, що у наказах, виданих урядом з приводу проведення ревізій, усе населення поділяється на три групи: перша переписується для оподаткування, друга - "для відому", третя - зовсім звільняється від перепису. Коло категорій населення, яке підлягало

перепису, змінювалося. Так, В.Томазов зазначає, що *“під час проведення перших ревізій на українських теренах нерідко склалися списки дворян та шляхтичів - через невизначеність ставлення держави до цілої групи української привілейованої верстви, що не змогла довести своїх прав на дворянство. Згодом їх позбавили привілейованого становища та зарахували до окремої соціальної групи однодворців, котрі могли доводити свої втрачені права, але ставали тягловим населенням. Поспіль через скасування верстви однодворців їх записали до селян”* [28]. Інший дослідник, Є.Чернецький, повідомляє, що перша ревізія на території Правобережної України (1795 р.) охопила усі верстви населення. Шляхта була записана в різні види відомостей. Частина дрібної шляхти потрапила в ревізькі казки про *“дворовых людях”*, а також шляхетські родини можна зустріти в казках про селян, які мали назву підданих або посполитих [29, с.30-32].

Як показав аналіз переписних листів, що заповнювалися під час проведення наступних ревізій, в цілому їх форма не змінювалася, лише іноді вносилися деякі зміни. Так, четверта ревізія не фіксувала жіноче населення.

Формуляр ревізької казки мав вигляд розгорнутого аркуша, на одному боці якого (ліворуч) записували осіб чоловічої статі, а на іншому (праворуч) - жіночої (виняток становить четверта ревізія (1812 р.)). Кожна сторінка ревізької казки, як чоловіча, так і жіноча, була поділена на графи однакового змісту.

У першу графу записували номер родини за попередньою та поточною ревізією. Знання цих номерів полегшує пошук відомостей про родину в попередніх або наступних ревізіях, особливо якщо вона мешкала в багатонаселеному місті чи селі. Як правило, у наступному ревізійному списку родини мали або номер, під яким були записані в попередній ревізії, або недалеко від нього. Така зміна номеру відбувалася за рахунок тих родин, що вибули чи прибули, або розділилися у міжревізійний період, чи були пропущені при попередньому переписі. У випадку відсутності запису відомостей про родину чи особу у попередній ревізії, у першій графі поточної ревізької казки робили прочерк і в інших графах вказували причину і час вибуття чи прибуття цієї родини чи окремої особи.

У другій графі записували ім'я, прізвище та по батькові усіх членів родини, зазначивши при цьому ступінь родинних стосунків (дружина, син, дочка, зять, пасинок, племінник). Згідно з Уставом про проведення ревізії в цю графу потрібно було спочатку записувати *“старшого в семействе”*. Якщо такою в родині була мати, то відомості про неї фіксували на початку жіночої сторінки, а навпроти неї на чоловічій сторінці робили прочерк. Далі записували наступних членів родини по старшинству. Жінок та дочок записували навпроти чоловіків чи батьків. Якщо чоловік одружувався вдруге і в нього (іноді і в другій дружині) були діти від першого шлюбу, а потім народжувалися інші, то в ревізькій казці робили записи: *“его же от первой жены дочь Мария”*, *“его же от второй жены сын Павел”*, *“его же падчерица дочь Марфа”*, *“Марков пасынок Иван Гончаренко”*. У ревізьких казках за 1795 р., які були укладені на території Правобережної України, як зазначає Є.Чернецький, часто вказувалося і дівоче прізвище жінки [29, с.31].

У наступній графі, що мала назву *“По последней ревизии состояло и после оной прибыло. Лета”*, фіксували вік кожного за попередньою ревізією. Навпроти імен дітей, що в міжревізійний період писали *“новорожденный”*, *“вновьрожденный”*. Деякі ревізори в цій графі навіть фіксували рік, місяць та день народження дитини.

Якщо людина прибула з іншої місцевості, тоді в документі зазначалося місце та дата виїзду з попереднього місця проживання, а також причина переїзду: *“Переведен*

из такого-то уезда из вотчины такого-то, села того то, в таком то году”, “*Был в бегах, воротился в таком-то году*”, “*Был пропущен*”, “*Подарен в таком-то году таким-то*”, “*Достался по наследству в таком-то году от такого-то*”, “*В таком-то году был отпущен на волю от помещика такого-то*”.

У ревізьких казках про купців та міщан зустрічаються записи про зарахування людини до цих станів через те, що вона не зуміла довести своє дворянство. Зокрема про це писали: “*1851 года по не доказательству им дворянства исключен из оног*” [30].

У наступній графі містилася інформація про зменшення (вибуття або втрату) населення, тобто було визначено померлих або тих, що вибули з місця та з якої причини: “*Отдан в рекруты в таком-то году*”, “*Умер в таком-то году*”, “*Отпущен на волю в таком-то году*”, “*Переведен в таком-то году, в такой-то уезд, в такую-то деревню*”, “*Продан помещиком таким-то помещику такому-то в таком-то году*”, “*Отдан по суду в арестантские роты на 3 года*”, “*В ополчении с такого-то года, не воротился*”, “*Бежал в таком-то году*”, “*Находится чиновником на службе с такого-то года*”, “*Где находится не известно с такого-то года*”, “*На поселении в таком-то году*”.

В останній графі фіксували вік кожної людини, що мешкала у зазначеному населеному пункті на момент проведення ревізії. Дітей після смерті батьків потрібно було записувати там, де їх батьки знаходилися на час проведення ревізії.

Ю. Легун вказує на особливість укладання переписних таблиць п'ятої ревізії на землях, щойно набутих у Речі Посполитої, яка полягала у їх двомовності - російській та польській. “*Фактично йдеться про дублювання одного тексту на розташованих один навпроти другого аркушах. Традиційність ведення справочинства польською знайшла тут своє яскраве відображення - ця частина тексту відрізняється більшою впорядкованістю та одноманітністю у написанні імен та назв населених пунктів*” [31]. З ним погоджується і Є. Чернецький, який вважає польський варіант документів більш точним [29, с.31].

Таким чином, матеріали ревізьких переписів є цінним джерелом для проведення генеалогічних досліджень. Але є й ряд вагомих недоліків цього джерела.

Так, перша, друга, четверта ревізії не фіксували відомостей про жінок. Не записували і дітей, які народилися в період між ревізіями.

Згідно з Уставом про проведення ревізії ревізькі реєстри після їх здачі до Казенної палати перевірялися. У фондах ЦДІАК України та державних обласних архівах відклаталося багато справ про результати цих перевірок. Дослідження цих справ дало можливість з'ясувати недоліки, що містять ревізійні реєстри.

Під час перевірок було виявлено багато “*прописних*” (неопублікованих) душ. Про причини таких пропусків писав автор “*К истории Малороссии*”: “*Рассмотрим механическую сторону ревизии. Как она проводилась поныне? Каждое казенное поселение, а часто также и принадлежащее помещикам, в особенности если владелец отсутствует, обращается к писцу нижнего земского суда, или к пономарю, или к чиновнику, прогнанному со службы, чтобы составить ревизионные списки. Обыкновенно медлят с исполнением до последних дней назначенного срока, и тогда все второпях делают пропуски, а иногда по два раза вписывают; но наиболее часто случается первое, ибо писари получают денежные благодарности за пропуск имен нескольких стариков, в расчете, что на их близкую кончину, или нескольких новорожденных. Имеются примеры, что новорожденные мальчики записываются девочками*” [32].

Підтвердження цих фактів знаходимо і в ряді архівних документів. Так, автор доносу з приводу зловживань при складанні ревізьких казок, описуючи, як проводилися переписи, зазначав: “*В каждом городе и в каждом обществе находится*

складка денег, которая нарочно учреждена и приготовлена для сего предмета". Далі він пояснює причину небажання людей потрапити в ревізькі казки: "... не нужно будет платить податей за ваших малых детей, равно и от рекрутства будете обеспечены" [33, арк.4зв-5].

Таке ставлення до ревізії підтверджує і луцький повітовий стряпчий у своєму рапорті, зазначаючи, що не записують дітей та не вказують роки [33, арк.32-40].

Слід зазначити, що в уникненні перепису були зацікавлені не тільки оподатковувані верстви населення, а й поміщики. Як зазначає Ю.Легун, селяни представляли досить пасивну сторону у ревізійних заходах й ініціатива у маніпулюванні чисельністю душ швидше належала їхнім поміщикам, які намагалися зменшити обсяги сплачуваних податків. Це, а також низький освітній рівень, відсутність заохочень для переписувачів, недосконалість бюрократичної системи перепису, відповідних, додаткових інструкцій породжувало постійну проблему всіх ревізій - наявність "*прописних*" душ [34, с.178]. Чиновники, які перевіряли ревізькі казки, вказували ще на один недолік ревізьких реєстрів - це систематичне спотворення вікового показника.

Ю.Легун також вважає вік особи, указаний в ревізькій казці, найбільш недостовірним пунктом ревізійних переписів. На його думку, причин цього може бути декілька: селяни (найбільше - старшого покоління) просто не знали точно власних літ; ревізійні списки були інформативним джерелом для проведення рекрутського набору, намагаючись уникнути якого, чоловіки додавали або віднімали собі роки. Крім цього, ретельний аналіз казок (особливо XVIII ст.) свідчить, що серед вікових показників непропорційно велике місце належить цифрам, кратним до 5. Отже, ще однією причиною хронологічної неточності ревізійних записів може бути поспіх переписувачів і небажання заглиблюватися у деталі [34, с.180].

Інший дослідник, В.Любченко, застерігає від встановлення року народження людини шляхом простого віднімання від року ревізії його віку. На його думку, селяни зменшували свій реальний вік, який можна встановити за метричною книгою, на один-три, а то й більше років при першому внесенні в ревізьку казку [35].

У звітах про проведення перевірки ревізьких казок чиновники вказували і на такий недолік, як неправильне написання імен, по батькові та родинних стосунків. "*Его брата жена Марфа, а записана Мария*", "*отец его жены Макар, а написан Иван*", "*отец его родной Петр, а записан отчим*" тощо [36]. Деякі ревізори записували не тільки прізвище, а й прізвисько.

На пропущених, двічі записаних та тих, чиї імена неправильно записані, складалася окрема ревізька казка, яка потім підшивалася до основної казки того населеного пункту, де мешкали неправильно записані.

Після відміни ревізій облік населення фіксувався у посімейних списках. З 1858 року обов'язкове складання цих списків на осіб податних станів (селян та міщан) було покладено на волосні правління, міські управи та міщанські громади. Ці списки містили інформацію, подібну до тієї, яка фіксувалася у ревізьких казках.

Отже, обліково-статистичні матеріали є одними з головних і надзвичайно інформативно насиченими джерелами з генеалогії непривілейованих станів населення. Зокрема, їх інформаційний потенціал дає можливість реконструювати родоводи селян, міщан, купецтва, духовенства.

1. Лобко Н.В. Особливості використання обліково-статистичних документів XVI - початку XVIII ст. при проведенні генеалогічних досліджень // Сумський історико-архівний журнал. - 2008. - №IV-V. - С. 78-85.

2. Центральний державний історичний архів України у м.Київ (далі - ЦДІАК України), ф.1791, оп.1, спр.60, 222 арк.; спр.89, 4 арк.; спр.83, 194 арк.; спр.97, 44 арк.; ф.1965, оп.1, спр.49, 260 арк.
3. ЦДІАК України, ф.1965, оп.1, спр.49, арк.60.
4. ЦДІАК України, ф.1791, оп.1, спр.97.
5. Полное собрание законов Российской империи. - Собрание 1 (далі - ПСЗ-1). - Т.V. - №3245. - С. 597.
6. ПСЗ-1. - Т.V. - №3287. - С.618-620; Т.VI. - №3481, 3747, 3919, 3999, 4000, 4068.
7. Державний архів Курської області (далі - ДАКО), ф.184, оп.2, спр.1, 23, 76 та ін.
8. ПСЗ-1. - Т.V. - №4000. - С.675-676.
9. ПСЗ-1. - Т.VIII. - №6099. - С.858-859.
10. ЦДІАК України, ф.1721, оп.1, спр.224.
11. ПСЗ-1. - Т.XI. - №8835. - С.962-964.
12. ПСЗ-1. - Т.XII. - №9273. - С.538.
13. ПСЗ-1. - Т.XV. - №11364. - С.835-837.
14. ПСЗ-1. - Т.XV. - №11364. - С.834-836; Т.XVI. - №11773. - С.173-174.
15. Див.: Лобко Н. Матеріали генерального опису Лівобережної України як генеалогічне джерело // Історичний журнал. - 2007. - №4. - С.60-67.
16. ПСЗ-1. - Т.XXI. - №15296.
17. ПСЗ-1. - Т.XXIII. - №17253. - С.556-560.
18. ПСЗ-1. - Т.XXXI. - №24635. - С.651-653.
19. ПСЗ-1. - Т.XXIII. - №25882. - С.207-211.
20. Полное собрание законов Российской империи. - Собрание 2 (далі - ПСЗ-2). - Т.VIII. - №6265. - С.344-360.
21. ПСЗ-2. - Т.XXV. - №23817. - С.13-14.
22. ПСЗ-2. - Т.XXXI. - №80877. - С.788-789.
23. Див.: Законы о состояниях. - СПб., 1857. - Т.IX. - С.442-466.
24. ДАКО, ф.184, оп.2, спр.1, арк.2.
25. ДАКО, ф.184, оп.2, спр.23, арк.13, 20 зв-22.
26. ПСЗ-1. - Т.XV. - №11364. - С.834-837.
27. ДАКО, ф.184, оп.2, спр.76.
28. Томазов В.В. Генеалогія козацько-старшинських родів: історіографія та джерела (друга половина XVII - початок XXI ст.). - К., 2006. - С.184.
29. Див.: Чернецький С. Правобережна шляхта за російського панування (кінець XVIII - поч. XX ст.). Джерела, структура стану, роди. - Біла Церква, 2007.
30. Державний архів Сумської області, ф.818, оп.1, спр.34, арк.96; ф.818, оп.1, спр.41, арк.89зв.
31. Легун Ю.В. Генеалогія селян Подільської губернії. Монографія. - Вінниця, 2005.
32. К истории Малороссии // Киевская старина. - 1897. - №11. - С.150.
33. ЦДІАК України, ф.442, оп.162, спр.843.
34. Легун Ю. Ревізійні переписи кінця XVIII - середини XIX ст. як джерело інформації щодо генеалогії селянських родин Подільської губернії. // Спеціальні історичні дисципліни. - Число 10. - У 2-х част. - Ч.1. - С.178.
35. Любченко В. До селянської генеалогії Поділля: можливості дослідження, джерела та їх інтерпретація // Українська генеалогія: теорія, методологія, історія та практика. - К., 1996. - С. 153.
36. ЦДІАК України, ф.445, оп.1, спр.296, арк.1-712.

Лобко Н.В. Материалы всероссийских переписей: информационный потенциал и особенности использования в генеалогических исследованиях

В статье изложена история проведения всероссийских переписей на территории Украины, выяснен информационный потенциал ревизских сказок и особенности их использования в генеалогических исследованиях.

Lobko N.V. Proceedings of All-Russian Census: Information capacity and features of use in genealogical research

The article described the history of the Russian census on the territory of Ukraine, clarified information potential «revizskie skazki» and especially their use in genealogical research.